

Katsaus: Ruoka-aputoiminta pienemmissä kunnissa – erityispiirteitä ja muutoksia

Joakim Zitting & Sakari Kainulainen

Johdanto

Määrällisesti ja laadullisesti tarpeenmukainen ruoka on ihmisoikeus. Valtioiden olisi turvattava tämä oikeus takaamalla kaikille ihmisille taloudelliset mahdollisuudet ravitsemuksellisesti riittävän ruoan hankkimiseksi. (Kortetmäki & Silvasti 2018.) Silti Suomessakin suuri määrä ihmisiä joutuu turvautumaan hyväntekeväisyyteen perustuvaan ruoka-apuun, josta on vuosien saatossa tullut vakiintunut tukimuoto haavoittuvimmassa asemassa oleville (Kortetmäki & Silvasti 2017).

Ennen koronapandemiaa arvioitiin, että eri puolilla Suomea jaetaan ruoka-apua säännöllisesti 700–1000 eri paikassa, ja että vuositasolla ruoka-apuun turvautuu noin 100 000–200 000 henkilöä. Välillisesti avunsaajia on kuitenkin enemmän, sillä ruoka-avusta haettua ruokaa voivat käyttää myös perheenjäsenet ja läheiset. (Laihiala & Nick 2020, 7; Karjalainen ym. 2021.) Koronapandemia on lisännyt avun tarvitsijoiden määrää, ja vuonna 2022 tilannetta ovat vaikeuttaneet kohonneet elinkustannukset, noussut ruoan hinta sekä Ukrainan sodan vaikutukset (Ruoka-apu.fi 2022).

Ruoka-avun on sanottu olevan voimakkaan kaupunkimainen ilmiö, koska suurimmat ruoka-aputoimijat ja ruoka-avun saajien määrät löytyvät kaupungeista (esim. Ohisalo, Laihiala & Saari 2015; Laihiala 2018, 67). Ruoka-apua

jaetaan kuitenkin eri puolilla Suomea, ja myös pienissä kunnissa. Siksi on hyvä kiinnittää huomiota siihen, miltä ruoka-aputoiminta näyttää pienemmillä paikkakunnilla. Tässä katsauksessa aihetta tarkastellaan lähdekirjallisuuden sekä Koma-projektissa¹ toteutetun ruoka-avun saajille tehdyn kyselyaineiston avulla.

Tarkastelu on ajankohtainen, sillä sosiaali- ja terveyspalvelut siirtyvät kunnilta hyvinvointialueille vuoden 2023 alussa, ja samalla kuntien vastuulla säilyy edelleen kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Tämä voi herättää hallinnollisia epäselvyyksiä siitä, minkä tahon olisi luontevaa olla yhteistyökumppanina ruoka-aputoimijoille (Karjalainen ym. 2021, 19). Ruoka-aputoiminnan näkökulmasta huolta herättää myös se, että pienemmille paikkakunnille tärkeän EU-ruoka-avun jakelu päättyi vuoden 2022 alkupuolella (Ruoka-apu.fi).

Sote-uudistus, kunnat ja ruoka-aputoiminta

Ruoka-apua jakaa muun muassa Suomen evankelisluterilainen kirkko seurakuntiensa kautta, muiden uskontokuntien seurakunnat, työttömien yhdistykset, päihdetyöjärjestöt, Suomen Punainen Risti sekä ruoka-apua varten perustetut yhdistykset, kuten Myllypuron Elintarvikeapury Helsingissä. Toimintaa rahoitetaan muun muassa kirkollisverolla sekä sosiaali- ja ter-

¹ Korona yhteiskunnan marginaaleissa (KoMa) -projektissa tutkitaan mitä koronapandemia on tarkoittanut asunnotomille, ruoka-apua saaville sekä matalan kynnyksen palveluiden asiakkaille. Euroopan sosiaalirahaston rahoittamaa hanketta koordinoi Tampereen yliopisto, ja Diakonia-ammattikorkeakoulun (Diak) vetämä osahanke selvittää ruoka-apua saavien hyvinvointia ja palvelujärjestelmän toimivuutta

veysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n toiminta-avustuksilla, ja pienemmässä määrin yhteisvastuukeräyksillä sekä järjestöjen jäsenmaksuilla. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö on viime vuosina kohdentanut rahaa järjestelmän kehittämiseen, ja eduskunnan ”joululahjarahoista” eli valtiovarainvaliokunnan tekemistä budjettilisäyksistä on muutamina vuosina tullut rahoja joillekin yhteisöille. (Harrison ym. 2020, 12; Karjalainen ym. 2021.)

Yksi rahoituslähde on ollut kuntien järjestöavustukset. Monet kunnat ovat tukeneet ruoka-apuyhteisöjä, joissakin tapauksissa vuosittain jopa sadoilla tuhansilla euroilla. (Karjalainen ym. 2021, 10.) Näiden järjestöavustusten osalta on mielenkiintoista nähdä, mitä tulee tapahtumaan sote-uudistuksen myötä, kun sosiaali- ja terveyspalvelut siirtyvät hyvinvointialueille, ja kuntien vastuulla tulee säilymään kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Toivottavaa on, että nyt toimiviin yhteistyömalleihin ei tulisi katkoksia.

Ennen korona-aikoja ruoka-aputoimijoiden viesti oli, ettei julkisella sektorilla riittävästi ymmärretty jo vakiintuneen ruoka-aputoiminnan mittavuutta ja merkitystä, eikä ruoka-aputoimijoiden lisäavun tarvetta haluttu nähdä (Harrison ym. 2020, 25). Koronapandemia kuitenkin lisäsi ruoka-apun tarvetta, ja monin paikoin ruoka-aputoimijoiden sekä kuntien yhteistyö tiivistyi (Laihiala & Nick 2020; Karjalainen ym. 2021). Voi siis olla, että koronapandemian poikkeusolojen myötä julkisella sektorilla tunnetaan ja tiedetään aiempaa paremmin mistä ruoka-aputoiminnassa on kyse.

Kysymys hyvinvointialueiden ja kuntien sekä ruoka-aputoimijoiden yhteistyöstä on hyvinkin relevantti. Esimerkiksi sosiaalityössä olisi hyvä vahvistaa asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluita yhteistyössä yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa. Ruoka-apun kenttä voi tarjota valmiita rakenteita ja yhteistyömalleja jalkautuvalle sosiaalityölle, joka toisi julkisia palveluja lähemmäksi asiakkaiksi, ja madaltaisi myös kynnystä hakeutua palveluihin. Ruoka-apu on paikallista toimintaa, jonka tarvetta ja asiakaskuntaa ruoka-aputoimijat tuntevat.

Ruoka-apua tarjoavat järjestöt ja seurakunnat olisivat siis luonteva paikallistiedon tarjoaja ja yhteistyökumppani hyvinvointialueiden sosiaalityölle. (Karjalainen ym. 2021; Niemelä & Auvinen 2021, 65.)

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuuluu tulevaisuudessa sekä kunnille että hyvinvointialueille. Tällöin riskinä voi olla, että kumpikaan taho ei tee yhteistyötä ruoka-aputoimijoiden kanssa, koska katsovat ettei se kuulu heidän vastuulleen. Lisäksi pienemmissä kunnissa ei välttämättä ole kovin suuria resursseja hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöhön. Jatkossakin uhkana voi siis olla ruoka-apun irrallisuus muista palveluista, sekä julkisen sektorin talousvaikeudet, jotka yleensä merkitsevät ei-lakisääteisten tehtävien ja yhteistyömuotojen karsintaa (esim. Karjalainen ym. 2021, 19). Tässä asiassa myös ruoka-aputoimijoiden itsensä kannattaa olla aktiivisia ja tuoda sanomaansa esille, jotta kunnat ja hyvinvointialueet tunnistaisivat yhteistyön ja kumppanuuden hyödyt.

Pienemmissä kunnissa on korostunut EU-ruoka-apu

Vaikka ruoka-apua pidetäänkin kaupunkimaisena ilmiönä, sitä on yleisesti ottaen saatavilla eri puolilla maata. Pienemmissä kunnissa ja haja-asutusalueilla esimerkiksi diakoniatyöntekijät saattavat kuljettaa ruoka-apua koteihin. (Ohisalo 2017, 33.) Eri asia sitten on, löytyykö kaikkialta ruoka-aputoimijoita, vaikka kysyntää avulle saattaisikin olla. Esimerkiksi vuoden 2020 Diakoniabarometrin mukaan alle 10 000 asukkaalla kunnissa oli eniten eli 14 % seurakuntia, joissa ruoka-apua ei järjestetty (Alava ym. 2020, 35). Tiedossa ei ole, onko näiden kuntien alueilla muiden tahojen kuin evankelisluterilaisten seurakuntien järjestämää ruoka-aputoimintaa.

Sen lisäksi onko ruoka-apua tarjolla vai ei, ongelmaksi voi muodostua ruoka-avussa jaettavan ruoan saatavuus. Yleisesti ottaen voidaan tehdä jako hävikki-/lahjoitusruokaan, sekä niin sanottuun EU-ruoka-apuun. Kaupoista, tukuisista, tehtaista ja ravintoloista saatavaa hävikki- ja lahjoitusruokaa ei välttämättä ole saatavilla har-

vaan asutuilla seuduilla. Lahjoittajaksi sopivia kauppia ei aina löydy, ja pienillä ruoka-aputoimijoilla ei välttämättä riitä henkilökuntaa tai vapaaehtoistyöntekijöitä ruoan säännölliseen hakemiseen ja käsittelyyn. Lisäksi lahjoituksen saatu ruoka voi olla vaikeasti ennakoitavaa ja laadultaan vaihtelevaa. (Harrison ym. 2020; Silvasti & Tikka 2020.)

Hävikki- ja lahjoitusruoan saatavuusongelmat ovat harvaan asutuilla seuduilla korostaneet niin sanotun EU-ruoka-avun roolia. Suomessa Ruokaviraston hallinnoima EU:n vähävaraisten avun toimenpideohjelma on jakanut hyvin säilyvää kuivaruokaa ja säilykkeitä, jotka on valmistettu erillisestä tilauksesta suoraan ruoka-apukäyttöön. Kaikesta jaetusta ruoka-avusta EU-ruoka-avun osuus on ollut 10–15 %, mutta se on ollut usein ainoa ruoka-avun muoto erityisesti harvaan asutuilla seuduilla. (Harrison ym. 2020.) Esimerkiksi Pohjois- ja Itä-Suomessa on paikkakuntia, joilla evankelisuterilaisen kirkon diakoniaruoka-apu on ollut pelkästään EU-ruokaa (Laihiala 2018, 24), ja EU-ruoka-apu on korostunut etenkin alle 5000 asukkaan kunnissa (Zitting & Nick 2022).

Vähävaraisten avun toimenpideohjelman piirissä oli vuonna 2021 lähes 300 000 ihmistä (Ruokavirasto 2022). Ongelmaksi kuitenkin on muodostumassa, että EU-ruoka-apu on nykymuodossaan päättynyt, ja jatkossa EU:n rahoittama aineellinen apu jaetaan maksukortteina. EU-ruoka-apua jakavien toimijoiden piti jakaa viimeiset elintarvikkeet maaliskuun 2022 loppuun mennessä, mutta maksukorttien käytönnotosta ei ollut marraskuun 2022 lopulla tarkkaa tietoa. EU-ruoka-avun muutos tarkoittaa sitä, että hävikki- ja ylijäämäruoan saatavuuden merkitys ruoka-avussa kasvaa muutoksen myötä. (Ruoka-apu.fi 2022.)

EU-ruoka-avun muuttuminen maksukortteiksi, tai paikkakunnalta puuttuvan ruoka-avun korvaaminen toimeentulotuella tai diakoniatyön rahallisilla avustuksilla, ei kuitenkaan auta, mikäli avuntarvitsijalla ei ole mahdollisuutta päästä kauppaan ostamaan ruokaa. Esimerkiksi Itä- ja Pohjois-Suomessa autottomien tai ajokortittomien ikäihmisten on vaikea päästä kauppaan, kun

kyläkauppoja suljetaan ja ostosmatkat pitenevät (Silvasti & Tikka 2020). Ruoka-aputoimijat ovat korona-aikoina kehittäneet erilaisia ruoka-avun kotiinkuljetuskäytäntöjä yhteistyössä kuntien kanssa (esim. Karjalainen 2021), mutta etenkin harvaan asutuilla alueilla niiden käytännön toteuttaminen voi olla vaikeaa.

Erot pääkaupunkiseudun ja pienempien kuntien ruoka-avun saajien välillä

Onko ruoka-avun saajissa sitten eroja pienempien ja suurempien paikkakuntien välillä? 2010-luvun alkupuolella toteutetun ruoka-apututkimuksen tiimoilta tuotiin esille, että eri kunnissa ruoka-avun asiakkaiksi tulee ihmisiä erilaisten avuntarpeiden vuoksi (Ohisalo & Saari 2014, 109). Nyt aihetta voidaan tarkastella KoMa-projektin kyselyaineistolla. Vuoden 2021 loppupuolella toteutettiin ruoka-avun saajille kysely, jolla kartoitettiin muun muassa heidän hyvinvointiaan ja palvelujen käyttöä. Koska ruoka-avun saajien perusjoukkoa ei pystytä tilastointipuutteiden takia määrittelemään, KoMa-projektissa pyrittiin saamaan mahdollisimman iso näyte käytettävissä olevan ajan ja resurssien puitteissa.

Aineistoa kerättiin aktiivisesti loka-joulukuun 2021 aikana jalkautumalla ruoka-avun toimipisteisiin, joissa tutkimusavustajat jakoivat lomakkeita ja avustivat niiden täyttämässä, sekä toimittamalla kyselylomakkeita ruoka-aputoimijoille, jotka jakoivat lomakkeita kävijöille, ja toimittivat täytetyt lomakkeet takaisin tutkijoille. Lomakkeita jaettiin ruokakassijakeluissa ja yhteisruokailuissa kaiken kaikkiaan 3150 kappaletta. Vastauksia kertyi yhteensä 942, ja niitä saatiin 45 ruoka-avun toimipisteestä 17 erikoisesta kunnasta eri puolilta Suomea.

Aineistoa saatiin muun muassa pääkaupunkiseudulta (Helsinki, Espoo ja Vantaa), sekä useista alle 30 000 asukkaan kunnista eri puolilta Suomea. Tässä katsauksessa tarkastellaan vain ruokakassien jakeluita, sillä pienemmillä paikkakunnilla aineistoa ei kerätty yhteisruokailuista. Lisäksi tätä analyysiä varten aineisto

on rajattu koskemaan vain pääkaupunkiseudun (N= 238) sekä alle 30 000 asukkaan kuntien vastaajia (N=183). Vastaajaryhmien välisten erojen tilastollista merkitsevyyttä on testattu khiin neliö -testillä sekä Mann-Whitneyn U-testillä.

Taulukossa 1 esitetään vastaajien eri taustamuuttujia pääkaupunkiseudun ja alle 30 000 asukkaan kuntien välillä. Sukupuolen osalta miesvastaajissa näyttää korostuvan pääkaupunkiseutu ja naisvastaajissa pienemmät kunnat, mutta sukupuolittaiset erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Vastaajien keski-ikä-

sä ei juurikaan ole eroa. Koulutuksen osalta pääkaupunkiseudun vastaajat näyttävät olevan koulutetumpia kuin alle 30 000 asukkaan kuntien vastaajat. Perhemuodossa vastaajaryhmien välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa, ja ymmärrettävästi omistusasujat tulevat esille alle 30 000 asukkaan kuntien vastaajissa. Pääasiallisessa toiminnassa pääkaupunkiseudulla korostuu etenkin työttömät vastaajat, ja pääkaupunkiseudulla näyttää myös korostuvan ruoka-avussa asioinnin aloittaminen korona-aikoina.

Taulukko 1. Pääkaupunkiseudun ja alle 30 000 asukkaan kuntien vastaajien eroja ristiintaulukoituna

	Kaikki vastaajat	Pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo & Vantaa)	Alle 30 000 asukkaan kunnat
Sukupuoli	N=392	N=217	N=175
Miehet	42,9 %	46,5 %	38,3 %
Naiset	57,1 %	53,5 %	61,7 %
χ^2	0,1		
Ikä (vuosina)	N=338	N=181	N=157
Keskiarvo	59,3	58,7	59,9
Keskihajonta	14,0	13,4	14,6
p-arvo	0,189		
Koulutus	N=398	N=223	N=175
Peruskoulutus	33,4%	26,0%	42,9%
Toisen asteen tutkinto	52,8%	56,5 %	48,0 %
Korkeakoulututkinto	13,8%	17,5 %	9,1 %
χ^2	0,001		
Perhemuoto	N=396	N=223	N=173
Yksin asuva	65,9 %	70,0 %	60,7 %
Parisuhteessa ilman lapsia	16,4 %	14,3 %	19,1 %
Lapsiperheellinen	11,9 %	10,3 %	13,9 %
Muut ryhmät	5,8 %	5,4 %	6,4 %
χ^2	0,285		
Asumismuoto	N=386	N=217	N=169
Omistusasunto	28,5 %	18,9 %	40,8 %
Vuokra-asunto	71,5 %	81,1 %	59,2 %
χ^2	<0,0001		

	Kaikki vastaajat	Pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo & Vantaa)	Alle 30 000 asukkaan kunnat
Pääasiallinen toiminta	N=355	N=205	N=150
Työkyvyttömyyseläkkeellä	26,5 %	25,4 %	28,0 %
Vanhuuseläkkeellä	29,3 %	25,4 %	34,7 %
Työtön	32,1 %	38,5 %	23,3 %
Opiskelija tai koululainen	3,7 %	3,9 %	3,3 %
Työssä tai yrittäjä	5,4 %	3,4 %	8,0 %
Muut ryhmät	3,1 %	3,4 %	8,0 %
χ^2	0,027		
Ruoka-avussa asioinnin aloittaminen	N=388	N=221	N=167
Ennen vuotta 2020 / koronapandemiaa	60,8 %	56,6 %	66,5 %
Koronapandemian aikana	39,2 %	43,4 %	33,5 %
χ^2	0,048		
Ruoka-avun rooli arjessa	N=402	N=226	N=176
"Selviytyisin ilmankin"	4,7 %	3,1 %	6,8 %
"Tuo lisähelputusta arkeen"	56,7 %	50,0 %	65,3 %
"Muuten en selviytyisi"	38,6 %	46,9 %	27,8 %
χ^2	<0,0001		
Toimeentulovaikeuksien kokeminen	N=398	N=225	N=173
Toimeentulovaikeuksia	54,3 %	60,9 %	45,7 %
Lieviä toimeentulovaikeuksia	27,6 %	23,6 %	32,9 %
Ei toimeentulovaikeuksia	18,1 %	15,6 %	21,4 %
χ^2	0,01		
Subjekttiivinen huono-osaisuus, asteikko 1–10 (huono – hyväosainen)	N=384	N=217	N=167
Keskiarvo	5,19	4,94	5,52
Keskihajonta	2,12	2,08	2,13
p-arvo	0,009		
Elämään tyytyväisyys, asteikko 0–10 (tyytymätön – tyytyväinen)	N=397	N=224	N=173
Keskiarvo	6,23	5,83	6,76
Keskihajonta	2,40	2,47	2,19
p-arvo	<0,0001		

Taulukosta 1 on mielenkiintoista havaita, että ruoka-avun rooli arjessa selviytymiselle on selvästi tärkeämpää pääkaupunkiseudun vastaajille. Samoin toimeentulovaikeuksien kokeminen korostuu pääkaupunkiseudulla, ja pääkaupunkiseudun vastaajat kokevat olevansa huono-osaisempia kuin alle 30 000 asukkaan kuntien vastaajat. Pääkaupunkiseudun vastaajat eivät myöskään ole niin tyytyväisiä elämään, kuin pienempien kuntien vastaajat. Nämä tulokset saattavat liittyä toimeentulovaikeuksien kokemiseen, mutta elämään tyytyväisyyden keskiarvo on silti yllättävän korkea myös pääkaupunkiseudun vastaajilla. Esimerkiksi taloudellista niukkuutta kokevilla keskiarvo on

Helsingin Sanomien niukkuuskyselyn tulosten mukaan 4,6 (Kainulainen 2022).

Miksi vastaajat sitten turvautuvat ruoka-apuun? KoMa-projektin ruoka-apukyselyssä kysyttiin myös erilaisten ruoka-apuun turvautumisen syiden merkittävyyttä. Taulukossa 2 on esitetty osa vastausvaihtoehdoista, ryhmien välisiä tilastollisia eroja on testattu Mann-Whitneyn U-testillä. Akuutti koronasta johtuva kriisitilanne oli asteikolla 1–5 tarkasteltuna keskivaiheilla. Pidempään kestänyt elämänkriisi oli tärkeä etenkin pääkaupunkiseudun vastaajilla, ja heille ruoka-apu oli jonkin verran merkittävämpi syy käydä ruoka-avussa kuin pienempien kuntien vastaajille.

Taulukko 2. Syitä turvautua ruoka-apuun (vastausasteikko 1–5, erittäin merkityksetön – erittäin merkittävä)

	Kaikki vastaajat	Pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo & Vantaa)	Alle 30 000 asukkaan kunnat
Akuutti koronasta johtuva kriisitilanne	N=349	N=202	N=147
Keskiarvo	2,87	2,95	2,76
Keskihajonta	1,37	1,33	1,40
p-arvo	,199		
Pidempään kestänyt elämänkriisi	N=353	N=204	N=149
Keskiarvo	3,63	3,75	3,46
Keskihajonta	1,35	1,29	1,42
p-arvo	0,059		
Työsuhteen ja yrittäjyyden päättymisen	N=336	N=193	N=143
Keskiarvo	2,94	3,14	2,66
Keskihajonta	1,60	1,60	1,56
p-arvo	0,008		
Fyysinen sairastuminen	N=342	N=197	N=145
Keskiarvo	3,00	2,84	3,21
Keskihajonta	1,59	1,60	1,55
p-arvo	0,035		

	Kaikki vastaajat	Pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo & Vantaa)	Alle 30 000 asukkaan kunnat
”Ruoka-apu mahdollistaa ihmisten tapaamisen, yhdessäolon ja muun tekemisen”	N=364	N=210	N=154
Keskiarvo	3,55	3,33	3,86
Keskihajonta	1,35	1,39	1,23
p-arvo	<0,0001		
”Ruoka-apu mahdollistaa arjessa selviytymisen itselle tai läheiselle”	N=387	N=223	N=164
Keskiarvo	4,21	4,28	4,11
Keskihajonta	1,07	1,06	1,07
p-arvo	0,036		

Alle 30 000 asukkaan kuntien vastaajille työsuhteen ja yrittäjyyden päättymisen ei ollut niin merkittävä syy kuin pääkaupunkiseudun vastaajille, vaan heille fyysinen sairastuminen oli tärkeämpi syy. Mielenkiintoinen ero vastaajaryhmien välillä on ruoka-avun sosiaalista ulottuvuutta kartoittavassa kysymyksessä. Pienempien kuntien vastaajille sosiaalisuus oli selvästi merkittävämpi syy käydä ruoka-avussa kuin pääkaupunkiseutulaisille. Kuten aiemmasta taulukosta pystyi huomaamaan, pääkaupunkiseudun vastaajat kokivat enemmän toimeentulo-ongelmia ja huono-osaisuutta, ja heille ruoka-avun rooli arjessa selviytymisessä on tärkeämpi, mihin mitä todennäköisimmin vaikuttaa alueen korkeammat elämiskustannukset. Sen sijaan ihmisten tapaamiseen voi pääkaupunkiseudun vastaajilla olla enemmän erilaisia mahdollisuuksia, kuin pienemmillä paikkakunnilla.

Yhteenveto tuloksista

Pääkaupunkiseudun ja alle 30 000 asukkaan kuntien vastaajissa näyttää siis olevan eroja.

Pääkaupunkiseudulla ruoka-apu on selvästi tärkeämpää arjessa selviytymiselle, ja vastaajat kokevat toimeentulovaikeuksia ja huono-osaisuutta pienempien kuntien vastaajia enemmän. Pääkaupunkiseudun vastaajissa korostuvat myös vuokralla asujat sekä työttömät, ja korona-aika näyttää tuoneen ruoka-apuun uusia kävijöitä etenkin pääkaupunkiseudulla. Ottaen huomioon pääkaupunkiseudun vastaajien taloudellisen tilanteen, ei ole siis yllättävää, että pienempien kuntien vastaajat kokevat olevansa tyytyväisempiä elämään.

Silti myös pienempien paikkakuntien vastaajat kokivat, että ruoka-apu mahdollistaa arjessa selviytymisen. Vaikkei pienemmillä paikkakunnilla elinkustannukset ole niin suuret kuin pääkaupunkiseudulla, pienituloisia ihmisiä löytyy kaikkialta. Alle 30 000 asukkaan kuntien vastaajien keskuudessa korostui omistusasuminen, jossa esimerkiksi lämmityskulut tai sähkölaskut saattavat nousta hyvinkin suuriksi. Ruoka-avulle voi siis olla tarvetta ympäri Suomea asumismuodosta riippumatta. Haja-asutusalueilla ja maaseudulla asuminen voi tietenkin mahdollistaa

luonnon antimien hyödyntämisen ruoka-avun täydentäjänä paremmin verrattuna kaupungeissa asuviin.

Kyselyn toteuttamisen ja tulosten analysoinnin osalta on tietenkin muistettava, että kyseessä on näyte eikä edustava otos ruoka-avun saajista. Toisaalta edustavan otoksen saaminen on melkein mahdotonta. Erilaisten ruoka-avun hakijoiden rekisteröimiskeinojen on pelätty karkottavan avunhakijoita, ja avun hakemiskynnys on muutenkin haluttu pitää matalana. Asiakasrekisterien puuttuessa ei siis ole saatavilla tarkkoja tilastoja avunsaajien määristä tai taustatekijöistä. (Laihiala & Nick 2020, 6.) Eiotospohjaisilla aineistoilla on kuitenkin mahdollista tehdä esimerkiksi ryhmien tai muuttujien välisiä vertailuja. Lisäksi kyselytulosten luotettavuutta lisää se, että kyselyyn vastanneita oli lähemmäs tuhat useasta eri kunnasta eri puolilta Suomea.

Pohdinta

Palvelujärjestelmän kehittämistavoitteiden näkökulmasta olisi tarpeellista pohtia, miten ihmisten avuntarpeita, kuten ruoka-avun tarvetta, voitaisiin vähentää tarpeenmukaisilla sosiaalipoliittisilla ratkaisuilla (Orhanli ym. 2022, 27). Hyvinvointialueiden synty avaisi mahdollisuuksia kehittää esimerkiksi sosiaaliryöy, terveydenhuollon, työllisyyspalvelujen ja Kelan yhteistyötä, jossa myös ruoka-aputoimijat olisivat mukana tarjoamassa paikallistason asiantuntemustaan. Kehittämistyö edellyttäisi kuitenkin alueelliset erityispiirteet huomioivaa tutkimusta.

KoMa-projektin aineiston tuottamia havaintoja olisi hyvä päästä jatkotyöstämään kohdenetumilla aineistoilla. Alle 30 000 asukkaan kuntien ruoka-aputoiminta kaipaisi jatkotutkimusta sekä laadullisella että määrällisellä aineistonkeruulla. Tarkastelujen alle olisi hyvä ottaa henkiseen ja fyysiseen terveyteen liittyvät kysymykset, sekä eri palvelujen tarve. Kyseinen kuntakokoluokka sisältää sekä asukasluvultaan että pinta-alaltaan erikokoisia kuntia, joiden erityispiirteitä olisi syytä kartoittaa. Lisäksi olisi hyvä saada tutkittua tietoa siitä, miten

EU-ruoka-avun muuttuminen maksukorteiksi tulee vaikuttamaan sekä ruoka-aputoimijoihin että ruoka-avun saajiin. KoMa-projektin kysely toteutettiin juuri ennen EU-ruoka-avun muutoksia, joten sen avulla asiaa ei pysty selvittämään.

Ruoka-avun tarve kasvaa koko ajan, ja samalla kaupoista saatavan hävikkiruoan saavuus on heikentynyt. EU-ruoka-avun loppuminen ja muuttuminen maksukorteiksi tuottaa omat vaikeutensa. Sote-uudistuksen myötä sekä hyvinvointialueiden että kuntien kannattaisi hyte-työssään tehdä yhteistyötä alueensa ruoka-aputoimijoiden kanssa. Toimivalla yhteistyöllä ja sen kautta palveluja kohdentamalla saattaisi olla mahdollista jopa vähentää ruoka-avun tarvetta. Kyse kuitenkin on siitä, että myös heikoimmassa asemassa olevien pitää saada määrällisesti ja laadullisesti tarpeenmukaista ruokaa, asuivatpa missä päin Suomea tahansa – ja parhaimmalla tapauksella kaikki voisivat ostaa tarvitsemansa ruoan itse.

Lähteet

- Alava, Hanna; Kela, Auli; Nikkanen, Anni & Paloviita, Pirjo (2020). *Diakoniabarometri 2020 – Aina uuden edessä*. Suomen ev-lut. kirkon julkaisuja 88. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Harrison, Eric; Kaustell, Kim & Silvennoinen Kirsi (2020). *Ruoan uudelleenjakelu ja ruokahävikin vähentäminen*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 31/2020. Helsinki: Luonnonvarakeskus.
- Kainulainen, Sakari (2022). Concurrent Assessments of Individuals' Affect and Contentment and the Correlation of these Estimates to Overall Happiness at Specific Moments. *Applied Research in Quality of Life*. <https://doi.org/10.1007/s11482-022-10057-9>
- Karjalainen, Jouko; Hossain-Karhu, Rosa; Marjamäki, Pirjo & Sinkkonen, Annikka (2021). *Ruoka luo yhteyden – Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa*. Ruoka-apuselvityksen muistio. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca.
- Kortetmäki, Teea & Silvasti, Tiina (2017). Charitable food aid in a Nordic welfare state: A case for environmental and social injustice. Teoksessa A.-L. Matthies, & K. Närhi (toim.) *The Ecosocial Transition of Societies: The Contribution of Social Work and Social Policy*. Routledge.

- Routledge Advances in Social Work, s. 219–233.
- Kortetmäki, Teea & Silvasti, Tiina (2018). Food Assistance. Teoksessa P. B. Thompson, & D. M. Kaplan (toim.) *Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics* (Living edition.). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6167-4_613-1
- Laihiala, Tuomo (2018). *Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonosta – Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 163. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Laihiala, Tuomo & Nick, Reetta (2020). *Koronakriisin vaikutukset ruoka-apuun keväällä 2020*. Ruoka-apu.fi: https://ruoka-apu.fi/wp-content/uploads/2021/12/Koronakriisin-vaikutukset-ruoka-apuun_Laihiala-ja-Nick-2020.pdf (luettu 12.6.2022)
- Niemelä, Jorma & Auvinen, Terhi (2021). *Järjestötieto hyvinvointialueiden tietojohdattamisessa – Selvityshenkilöiden raportti kansalaisyhteiskunnasta saatavan tiedon hyödyntämisestä sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:37. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ohisalo, Maria (2017). *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla – Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 148. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Ohisalo, Maria; Laihiala, Tuomo & Saari, Juhon (2015). Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautumisen leipäjonossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80(5), s. 435–446.
- Ohisalo, Maria & Saari, Juhon (2014). *Kuka seisoo leipäjonossa?* Helsinki: Kunnalliselan kehittämissäätiö.
- Orhanli, Eve; Ahola, Marika & Partanen, Anni (2022). ”Ensin ei ylpeyteni antanut lähteä” - Selvitys rovaniemeläisten ruoka-avunsaajien hyvinvoinnista, tuen tarpeista sekä palvelujärjestelmän katvealueista. 47 Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
- Ruoka-apu.fi (2022). *Ruoka-avun tilannekatsaus – kevät 2022*. Ruoka-apu.fi: <https://ruoka-apu.fi/wp-content/uploads/2022/04/Ruoka-avun-tilannekatsaus-2022.pdf> (luettu 27.6.2022)
- Ruokavirasto (2022). *Täytäntöönpanoraportti 2021 – Vähävaraisten avun rahaston toimenpideohjelma 2014-2020*. Seinäjoki: Ruokavirasto.
- Silvasti, Tiina & Tikka, Ville (2020). New frames for food charity in Finland. Teoksessa Hannah Lambie-Mumford & Tiina Silvasti (toim.) *The Rise of Food Charity in Europe: The role of advocacy planning*. Policy Press, s. 19–47.
- Zitting, Joakim & Nick, Reetta (2022). Verkkopalvelu tarjoaa tietoa monipuolisesta ruoka-aputoiminnasta. *Dialogi* 4.5.2022. Luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022041228392>, luettu 10.7.2022.